

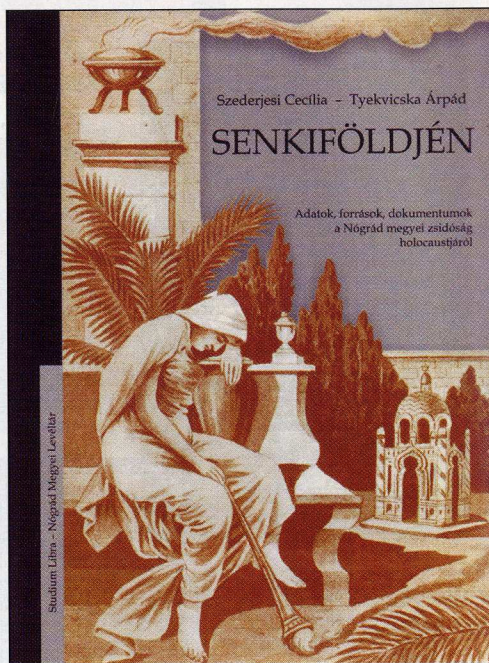
Érc táblánál maradandóbb

■ 1944 márciusa előtt Nógrád megyében – amelynek területe nem teljesen azonos a maiéval – mintegy hétezer zsidó élt. Ha pontosabban akarok fogalmazni: akkor azt kell írnom: a palócok földjén mintegy hétezer, a faji törvények szerint zsidónak számító ember élt, s 80–90 százalékuk nem érte meg a következő esztendőket. A Nógrád vármegyét is magába foglaló úgynevezett III. deportálási zónában (amely a hivatalos iratokban a Budapesttől északra, Kassától a német birodalom határáig terjedő területet jelölte) június elején kezdődtek el a „zsidóellenes műveletek”. E megfogalmazás nem más, mint az akkori kollaboráns kormány fejétől, Sztójay Dömétől származik, s a közigazgatás az idő tájt, a magyar viszonyokat tekintve különös és megdöbbentő olajozottsággal működött. Az említett zónában szűk hét hét alatt csupán a következők történtek: az 1944. április eleji rendelettel sárga csillag viselésére kötelezettek – a korábbi gettókból – gyűjtőtáborokba „koncentrálták”, majd június közepére befejeződött a „célállomásra”, Auschwitzba való eljuttatásuk.

Ez a történet, persze, jól ismert, vagy megint csak pontosabban fogalmazva: jól ismerhető. Könyvek tucatjai, de inkább százai – s ha a világra is kitekintünk: ezrei, tízezei foglalkoztak és foglalkoznak a század egyik – ha nem a legnagyobb – botrányával, a holocausttal. Az ez irányú szakirodalomban némileg jártasnak hiszem magam, s azt feltételezem, hogy a témában „nagy meglepetés” már nem érhet. Bár a korszak szisztematikus kutatásával jó néhány esztendeje felhagytam, érdeklődésem nem szűnt meg az újabb és újabb puzzle-darabkák, az újabb történeti adalékok iránt, néhány hete mégis egy könyv rabságában élek. Pedig az úgymond a lényegre tekintve túl sok új információval számomra nem szolgált a *Senkiföldjén* című vaskos, hét és félszáz oldalas, míves kiadás. A szerzők, a Nógrád megyei Levéltár osztályvezetője, *Szedzerjesi Cecília* és a levéltár igazgatója, *Tyekvicska Árpád* pontos, közérthető és szakszerű – és még azt is mondhatni, célirányos módon – foglalták össze mindazt, amit a történettudomány a nagy egészéből eddig feltárt. Mégis, a könyvük alcíme szerint a Nógrád megyei zsidóság holocaustját feldolgozó szerzőpáros többet, sokkalta többet tett le az asztalra, mint mikrofilológiát. Természetesen és elsősorban azt is, hiszen a levéltárjukban található – egyéb iránt igen hiányos – dokumentációt mintaszerűen: áttekinthetően – és a mellékelt CD segítségével könnyen kereshetően, kezelhetően – publikálták.

Műhelyükből azonban korántsem csak forráskiadvány, remek levéltári segédlet került ki, hanem felkavaró emlék- és emlékeztető érc- és márványtábla is. Amióta kézhez kaptam, olvasgatom és lapozgatom, próbálom megfejteni a titkot, a terjedelmes összeállítás igazi titkát: a tiszteletre méltó, szakszerűen tálalt mennyiség csapott volna át minőségbe? A jó tagolás, a széleskörű forrásfeltárás teszi lehetővé, illetve újra és újra kézbeveendővé, fellapozandóvá és böngészendővé a *Senkiföldjént*?

A kulcs minden bizonnyal a régi, már-már közhelyszámba menő igazságban rejlik: hat-hétezer ember (ahogy a magyarországi félmillió tömeg) eltűnése, barbár halála felfoghatatlan, értelmezhetetlen, elképzelhetetlen. Nem tudom, más hogy van

vele, én az olyan emléktáblák, veszteséglisták előtt, ahol akkurátus ábécébe szedve sorjáznak a nevek, vagy mondjuk a Dohány utcai zsinagóga szobor-kompozícióként szép fémfaleveleinél sem igen tudom átérezni (az egyébként tudott, bennem égő) tragédiát, mint ahogy a temetőbe se járok ki szerettemhez. A sírban, urnában nyugvó vagy a még hamvaiban sem megmaradt, ezt „csupán” névsorokban fellelhető emléktábla bennem nem igen mozgat meg semmit. Egy „túlélő”, egykor örömről tanúskodó fénykép a túl nem éltről, egy ceruzával firkantott, a bizonytalanságtól és a jövőtől rettegő utolsó üzenet, egy széljegyzetelt könyv megindítja fantáziámat, kiváltja megrendülésemet. Élettel – s a hiány rettenetével, a pótolhatatlanság veszteségével – tölt el, amikor például azt olvasom a most megjelent kötet-

ben, hogy egy falucskából elhurcolt testvérpár – Schwarcz Irén és Schwarcz Róza – után írmagja sem maradt a valamikori kis zsidó haszonbérő, illetve csapláros családnak Csitáron, vagy hogy a csesztvei Kürti házaspár, amely hat és fél évtizeden keresztül ki sem mozdult szülőfalujából, „csak” meghalni kényszerült másutt, egy szorgos élet gyümölcsét – a korabeli felvett leltár szerint: 2 szobás házat, benne kis szatócsboltot, 1 szekert és 1 lovat – hátrahagyva.

Mindez így, faluról falura, kis- és nagyvárosról kis- és nagyvárosra lebontva (még ha kiáltóan nagy hiátusokkal és esetlegeségekkel is) fontos, hézagpótló és dicséretre méltó, ám ez még mindig nem a magyarázat. Amelyet a magam számára ott vélek megtalálni, hogy a Szedzerjesi-Tyekvicska levéltáros-történészpáros az áldozatok minuciózus „leltárát felvéve” újra és újra az életről beszél, arról, hogy mi veszett el, sokszor végleg és bepótolhatatlanul a társadalom, a magyar társadalom számára. (Csak egy rövid zárójeles megjegyzés, ha úgy tetszik: újságírói kulisszatitok. Az előző mondatban eredetileg az ilyenkor bevett történeti formulát, a „befogadó magyar társadalom” szóösszetételt írtam, de éppen a *Senkiföldjén* hökkentett, döbbsentett rá ismét arra, hogy a befogadó szó magában hordja a megkülönböztetést.) Merthogy az 1930-as évek végétől a magyar társadalom a jogfosztó törvénykezéssel valójában öncsonkítást végzett, amit, mint cseppben a tenger, jelez az az 1944. augusztus 11-én kelt levél, amelyhez a legtöbbször lapoztam vissza. E szerint ugyanis „a zsidó üzletek bezárása és a zsidó kézművesipari műhelyek megszűnése” következtében fellépett ellátási hiány égető voltára hívta fel egy – „olvashatatlan” aláírású kereskedelmi és iparkamarai titkár a néven nem nevezett iparügyi miniszter, a később háborús bűnösneként halálra ítélt Szász Lajos figyelmét – s mely levélről én, fél évszázad múltán hajlamos vagyok azt hinni (remélni?), hogy eredendően nem is oly burkolt vádiratként vettetett papírra.

Murányi Gábor

*Szedzerjesi Cecília-Tyekvicska Árpád: Senkiföldjén
Adatok, források, dokumentumok a Nógrád megyei zsidóság
holocaustjáról. CD melléklettel
Studium Libra-Nógrád megyei Levéltár
748 oldal, ármegjelölés nélkül*